

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Két szokásmondás és magyarázata.

A két szokásmondást Mezőtelkiben és környékén hallottam (Bihar megye, Sebes-Körös völgye).

1.

Mezőtelkiben ma is elterjedt a halászat primitív módja, a kézzel való halászat. A kövek és a part mentén vízelőgő fagyökerek alá bújt halat egy kis gyakorlattal igen könnyű kézzel is kifogni.

A partról a vízbe belenyúló fagyökérzetet, amelyről a sebes víz elmosta a földet, e vidéken *csutkó*-nak nevezik. A csutkó szó előfordul más vidéken is nyelvünkben, azonban nem egészen ebben a jelentésben. (I. Etymológiai Szótár, csutak címszó alatt.)

A halat úgy fogják meg kézzel a legkönnyebben, ha egy ilyen csutkó alá behajtják, beszorítják. Általában ketten-hárman szoktak elindulni így halászni, *csutkózni*. Ugyanis a *csutkó alá szorult* hal, ha több kéz kutatja, nem tud menekülni.

A kézzel való halászat, *csutkózás* — hangsúlyozom — ezen a vidéken igen elterjedt, nemcsak a cigányok, a szegényparasztok űzik, de még egy-egy módosabb gazda is megkísérli, ebédszünetben, pihenő közben, ha valamelyik Körösmenti földjén dolgozik.

Érthető tehát, hogy elterjedt a csutkózással kapcsolatos szemléletre épülő szokásmondás: no, ezis *csutkó alá szorult*. E mondást arra az emberre alkalmazzák, aki olyan helyzetbe kerül, hogy abból semilyen módon nem talál kiutat, egyszerűen megszorul. Pl. Egyik falubeli nagygazda egy pörös szőlejét törvény előtt elvesztette. Midőn a per lefolyását az alperes a faluban fúnek-fának elmesélte, elbeszélését mindig ezzel a felkiáltással fűszerezte: *Nocsak, csutkó alá szorult az öreg Kerecsi!* Így akarta ti. jellemezni, hogy ellenfelének kifogytak az érvei, nem tudta megvédeni a maga igazát s csak ötölt-hatolt a bíróság előtt. Egyszerűen igen meg volt szorulva.

2.

Elterjedt a halászatnak *maszlaggal* való módja is. A maszlag bódító, bolondító szer, halfogásra valószínűleg igen régóta felhasználják. A NySz. is említi: *hal-maszlag- baccae piscatoriae*.

A hal, ha *beveszi a maszlagot* (ez egyébként közismert szokásmondás, nem szorul bővebb magyarázatra) elkábul, sőt megbolondul tőle.

Erre nézve van egy adatunk: »*meg-szédül, mint maszlagtól a hal*« (Adámi, Bar. 20.) — NySz.

Az ilyen maszlagtól megszedült, megbolondult hal különösen viselkedik: a víz felszínén egyenes irányban sebesen úszik, egész testével aritmikusan rángatózik, csapkod, szinte vibrál a vízen. Ahogy a mezőtelkiek mondják: *fut*. Ilyenkor se lát, se hall, kézzel meg lehet fogni, hálóval kimeríteni, csak egy kis ügyesség kell hozzá.

Ehhez a szemlélethez kapcsolódik a következő szokásmondás: *fut, mint a maszlagos hal*. Arra az emberre mondják, aki ész nélkül, se látva, se hallva szalad, mintha meg volna kergülve. Pl. Szalad az utcán egy gyerek s elbámészkodva nekirohan egy az utcán álldogáló, beszélgető csoportnak. Akit legjobban meglök, bosszúsán kiált rá: *a fene a csajbókossát, csak fut, mint a maszlagos hal!*

Csajbókos a neve általában a kelekótya, ész nélkül cselekvő embernek. (L. EtSz. *csajba* címszó alatt.)

3.

A Sebes-Körös lejtős, köves, sekély, de sebesfolyású helyeit e vidéken *sugat*nak nevezik. Ezt a szót, e jelentéssel nem találtam szótárainkban feljegyezve. *Sugó, sűgő, suga* alakban jegyezte fel a NySz. Az ugyanitt lejegyzett *sugat* szónak nem ez a jelentése, hanem sugallat.

A folyó sebesfolyású helyeit *sugatos hely*-nek, vagy még inkább egyszerűen *sugatos*-nak nevezik.

(Mészöly Gedeon szemináriumából.)

DIÓSZEGI ANDRÁS